

Är djuren lika mycket värda som vi?
av Jan Tullberg

Manuskript snarlikt artikel publicerad i

Finanstidningen
Den 13 maj 1995

Är djuren lika mycket värda som vi?

av Jan Tullberg

John Donne skriver i en berömd dikt "Varje människas död får mig att krympa för jag är en del av mänskligheten." Detta ses inte allmänt som ett pekoral utan som högaktad människokärlek. Den visar på en attityd som jag kallar humanistisk holism och som har flera olika filosofiska rötter; kristendom, utilitarism och Kant. I populär form får den formuleringar som tron på "Människovärdet" och att vi skall älska andra såsom oss själva. Bilden av Moder Teresa kan tjäna som symbol för ett idogt oegennyttigt arbete. Även den mest entusiastiske förespråkaren inser att kanske inte ens Moder Teresa själv lever helt efter denna moral i praktiken, men han hävdar att det är ett bra ideal, att det är så vi alla egentligen borde handla.

På många håll drivs nu en offensiv mot denna humanistiska etik. Kritikerna hävdar att vi inte får skatta människor högre än djur för att vi är människor; detta vore ju partiskt och att agera partiskt är ju omoraliskt. Nyckelord i denna kritik är det swengelska "speciesism" och det nysvenska "artism". Kopplingen till rasism lyfts fram och humanisterna rodnar i förskräckelse. Vi är ju dom goda, hur kan vi plötsligt beskyllas för att vara skurkar?

En sorts rationalitet för människans särställning krävs av utmanarna och det gamla argumentet har nu blivit inaktuellt. Att Gud givit jorden till just människan enligt Första Moseboken räcker knappt som skäl ens för de flesta teologer. Det behövs något ytterligare skäl till människans primat, något som inte är en rent religiös tes och som inte heller är partiskt. Det blir svårt.

Följande resonemang finns i några olika versioner. Bara människor kan vara moraliska subjekt som kan göra rätt och fel, för djuren måste ses som amoraliska. Eftersom moraliska subjekt är nödvändiga för att det skall finnas en moral, så är varelser som är moraliska subjekt viktigare för Moralen än varelser som bara är moraliska objekt. Människor är alltså viktigare än djur ur Moralens opartiska perspektiv. Om man byter ut Moralen mot Gud så blir det dock en repris av ett gammalt resonemang och dessutom låter det besvärande cirkulärt. Den kritiske kan inte undertrycka misstanken att Gud och Moralen är mänskliga artefakter.

Ett populistiskt parti kan vinna många röster med ett förslag som att alla skall få det 20 % bättre. Partiet får dock problem med en konkurrent som föreslår att alla skall få det 40 % bättre. Överbudet är högre och eftersom redan det första budet är en fantasi så är bristande realism ett svagt argument mot bud nummer två. Humanisterna drabbas av populistiska överbud från än mer generella och generösa filosofier.

Efter att ha predikat det fina att älska mänskligheten istället för blott ett fåtal människor så får de svårt att invända mot tesen att det är än finare att älska mänskligheten och djurriket. Humanisterna har ju själva ignorerat utspädningseffekten så de har berövat sig mycket av den invändningen. Engagemanget för Mänskligheten späds ut diskret, men det var ju för övrigt fiktivt redan från början - hälften av noll blir inte så mycket mindre.

Utmanarna är en brokig skara. Starkast i filosofiska kretsar är de som vill ta hänsyn till större djur (Peter Singer), men det finns också de som i buddistisk tradition ser livet som heligt (Albert Schweitzer), de som talar om ”stenars omedvetna existens för sin egen skull” (Jay McDaniel) och de som ser jorden (James Lovelock) eller tom universum (Freeman Dyson) som ett väsen. Slår man ihop dem i klump kan bioholism vara en hygglig beteckning.

Deras uppfattningar har dock mycket svårt att anpassa sig till jordelivets fundamentala realiteter. Centralt är att det produceras ett övermått av liv som obevekligen måste begränsas av ond bråd död. Darwin gjorde räkneexperimentet att ett elefantpar på 750 år ger upphov till 19 miljoner. Efter ytterligare 750 år skulle elefanterna rent teoretisk täcka hela jordens landmassa. Liv utan omfattande död är alltså otänkbart. Den enes bröd är också den andres död. Ur krillens perspektiv är naturligtvis bardvalen en massmördare och harpunskyttan en välgörare.

Dessa nya utmanare framstår förmodligen för de flesta som tokigheter som blott kan vinna gehör hos förvirrade filosofer. Redan Cicero noterade ”Något så dumt kan inte sägas att det inte redan sagts av en filosof.” Men tankarna har kanske vunnit gehör hos många fler? En svensk undersökning om människors inställning fick ett resultat som överraskade många. De intervjuade fick välja mellan två uttalanden: ”Människan har ett högre värde än allt annat levande. Djuren har ett lägre värde än människan.” och ”Djur och människor har samma värde”. Endast 27 procent valde det första alternativet medan 66 procent valde det senare.

Även den som förespråkar bättre villkor för djur har anledning att förvånas av detta resultat. Tycker folk verkligen så här? En möjlig tolkning är att folk ”egentligen” tycker så här, men i praktiken inte lyckas leva upp till sina etiska ideal. Själv står jag för en mer kritisk tolkning. Svaren speglar blott vad som anses fint, och fint i moralfilosofiska sammanhang är just osjälviskt. Moral handlar inte om reella regler, utan om regler i en egen abstrakt värld. I moralfilosofins värld uttalar vi oss om vad som är absolut godhet som i en frågesport med speciella regler. Ju fler man ger lika värde med sig själv desto godare är man och desto fler PR-poäng utdelas i grenen godhet.

Biocentrismen har gjort en god insats genom att filosofiskt ifrågasätta den humanholism som fått dominera, åtminstone på filosofi- och reklamnivå. Skall man övergå från pratmoral till seriös etik måste man börja med att förkasta holismen - humanistisk och biologisk. Vi ser inte på världen med Människlighetens ögon utan med människans, människan med litet m, den mänskliga individen. Ur det perspektivet är det rimligt att ha en del kollektiva regler som är antropocentriska, dvs de värderas ur mänsklig synpunkt. Det är ju det enda realistiska perspektiv som finns, även om en del filosofer går in för sina tankeexperiment i så hög grad att de tror sig ha en annan utgångspunkt.

I praktiken ser det hela annorlunda och betydligt mer nyanserat ut än i etikdebatten. Varje svensk som har en hund gör ju vissa animalistiska prioriteringar som strider mot humanholismen; han köper hundmat väl medveten om att människor svälter ihjäl medan hans hund äter Pal. Det är förstås ofint av hundägaren att hävda att detta är rätt,

liksom ofint av andra att påpeka att hundägaren faktiskt prioriterar på detta sätt. Det är dock ett faktum och jag tycker inte heller att det är oetiskt.

Vid en katastrof förväntas vi göra en antropocentrisk prioritering. I en bil med sladd förväntas föraren sikta mot den trottoar där hans hund befinner sig, inte den med ett barn. I vardagslivet prioriteras dock hunden före såväl grannskapets barn som vill ha lekplats istället för rastområde, som ulandsbarn som skulle uppskatta maten. Vi älskar inte alla människor som oss själva eller ens som vår hund.

Hänsyn till miljö, valars överlevnad mm kan inte baseras på någon bioholistisk princip, men kan väl motiveras utifrån ett antropocentrisk perspektiv. I ett sådant perspektiv - som är frigjort från en humanholism - kan man göra bedömningen att valarnas överlevnad har ett större värde för de flesta människor än att mänskligheten uppfyller jorden med ytterligare några miljoner.

Bioholismens förtjänst är att den blir en effektiv karikatyr av humanholismen. Genom sin framgång i reklamkriget bidrar den förhoppningsfullt till att öppna ögonen för en mer genomtänkt omprövning. Det är kanske dags att lämna reklamoralen och diskutera en mer seriös moral, en moral som är relevant för praktiska beslut. Kaoset i söndagsskolan kan kanske öppna sinnen för nya reflektioner.